

TĖVŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į VAIKŲ AGRESYVAUS ELGESIO VEIKSNIUS DARŽELYJE IR PRADINĖJE MOKYKLOJE

Jurgita Čepulėnienė

Šiaulių universitetas, Edukologijos katedra

Šiaulių asmens sveikatos priežiūros centras (ŠASPC), Ankstyvosios reabilitacijos tarnyba (ART)

Įvadas

Lietuvoje mergaičių ir berniukų agresyvaus elgesio veiksniai ikimokykliniame ir jaunesniajame mokykliniame amžiuje nagrinėjo psichologė R. Žukauskienė, kuri teigė, kad agresyviai besielgiantys vaikai turi daug bendrų bruožų: blogi santykiai su bendraamžiais, priešiškas, prastas pažangumas ir t. t. (1998, p. 3). I. Gailienė remdamasi G. Navaičio tyrimais, nurodė, kad „bendravimo su bendraamžiais problemų su amžiumi žymiai padaugėja“ (2001, p. 65). Rupšienė L., Plačienienė D., gvildenusios vaikų agresyvumo problemą bei jos sprendimo gaires pradžios mokykloje, teigė, kad „...beveik kiekvienoje klasėje yra nors vienas vaikas, nuo kurio kenčia bendraklasiai. Dažniausi agresyvumo raiškos būdai pradžios mokykloje – mušimas, spardymas, stumdymas, spjaudymas, (fizinė agresija) ižeidinėjimas (verbalinė agresija) ir kt. <...> Berniukai labiau negu mergaitės linkę į agresyvius bendraamžių išpuolius atsakyti agresyvu. <...> agresyviai besielgiantys vaikai tarp bendraamžių yra nepopuliarūs ir atstumiami“ (2002, p. 43). R. Žukauskienė (1998) atkreipia dėmesį į Crick, Grotper teiginius, kad berniukų agresyvus elgesys yra labiau pastebimas negu mergaičių. Šių autorių nuomone, berniukams yra būdingesnė fizinė ir verbalinė agresija. Tačiau šios autorės taip pat akcentuoja, jog ikimokykliniame ir jaunesniajame mokykliniame amžiuje mergaičių ir berniukų agresyvus elgesys savo forma yra panašus, o formos skirtumai priklauso nuo vaiko lyties. Pasak R. Žukauskienės, socialinės kognityvinės agresijos teorijos atstovai L. R. Huesmann ir L. Eronas mano, kad „agresija yra giliai įsišaknijęs būdingas asmenybės bruožas. Ji yra susijusi su genetiniais ir fiziologiniais veiksniais, pasireiškia pirmaisiais gyvenimo metais, bet ją veikia ir keičia kasdieninė vaiko patirtis. Agresija priklauso nuo lyties ir yra stabili, galima numatyti jos laiką ir kaip ji pasireiškis įvairiomis situacijomis“ (2002, p. 210). Pedagoginio – psichologinio centro vadovė R. Giedrienė teigia, kad „augantis žmogus nuolat patiria psichologinių problemų, kylančių dėl tam tikrų amžiaus krizių ir asmenybės tapimo dėsnų, tarpasmeninių santykių keblumų, įsitvirtinimo formaliose ir neformaliose grupėse, mokyklinės adaptacijos ir įvairių socialinių

priežasčių: tėvų skyrybų, fizinio ar seksualinio smurto, panaudoto prieš jį patį ir kt.“ (1997, p. 23).

Vaiko psichika be tinkamos šeimos, pedagogo, psichologo paramos neretai palūžta nuo šių problemų naštos, ir vaiko elgesys įgyja įvairiai pasireiškiančių neigiamų bruožų. Agresyvumas gali būti nukreiptas tiesiog į žmones, o jei jie neišveikiami, agresija gali būti nukreipta į bet kurį kitą pasitaikiusį asmenį ar daiktą arba net į patį save. Agresijos nukreipimas į patį save vadinamas – autoagresija. Neretai būna, kad žmogus, neįstengdamas išreikšti pykčio, nukreipia jį prieš save. Vienas tiesioginės autoagresijos atvejų yra savižudiškas elgesys. Tokį elgesį dažniausiai sukelia biologinių, psichologinių, kultūrinių, socialinių veiksnių visuma. O. Polukordienė (2003), remdamasi N. Žemaitienės, L. Jaruševičienės ir D. Gailienės, rašiusių apie savižudybes, pateiktais duomenimis, teigė, kad Lietuvoje kasmet nusižudo 6–7 vaikai iki 10 metų.

Taigi, vaikų pasižymintį rimtais elgesio sutrikimais, yra gana daug. Agresyvaus elgesio priežastys aiškinamos įvairiai. Kai kurie autoriai agresijos priežastimis laiko konstitucinius, fiziologinius arba genetinius veiksniai. Kiti psichologai mano, kad agresija yra išmoktas fenomenas, pastiprinamas (tiesiogiai arba netiesiogiai) iš tėvų, bendraamžių taip pat iš kitos vaiko aplinkos.

Tyrimo tikslas – išskirti svarbiausius tėvų ir pedagogų nurodomus vaikų agresyvaus elgesio veiksniai darželyje ir pradinėje mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti agresijos pasireiškimą skirtingais vaikystės amžiaus tarpsniais (tėvų ir pedagogų požiūris).

2. Išryškinti tėvų ir pedagogų požiūrį į vaikų išorinės ir autoagresijos priežastis ikimokykliniame ir jaunesniajame mokykliniame amžiuje.

3. Apibūdinti mergaičių ir berniukų išorinės ir autoagresijos priežastis darželyje ir mokykloje (tėvų, auginančių skirtingo amžiaus vaikus, ir pedagogų požiūris).

Tyrimo metodai:

Apklausoje dalyvavo 100 respondentų: 25 tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, 25 tėvai, auginantys jaunesniojo mokyklinio amžiaus

vaikus, 25 pradinių klasių mokytojai, 25 darželio auklėtojai.

Taikyta anketinė tėvų ir pradinių klasių mokytojų apklausa, kuria siekta išsiaiškinti, kuriame amžiaus tarpsnyje pasireiškia agresija, kurias vaikų išorines ir autoagresijos priežastis pedagogai ir tėvai išskiria darželyje bei mokykloje, kurias mergaičių ir berniukų išorines ir autoagresijos priežastis pedagogai ir tėvai išskiria darželyje bei mokykloje. Anketa sudaryta pagal išskirtus agresyvaus elgesio veiksnius (priežastis): meilės poreikis (A); skirtingas auklėjimo stilius (B); televizijoje matomas smurtas (C); asmeniniai įžeidimai (D); negalėjimas išreikšti jausmų (E); negatyvus, žemas statusas tarp bendraamžių (F); sunkus gimimas (G); bjaurūs kvapai,

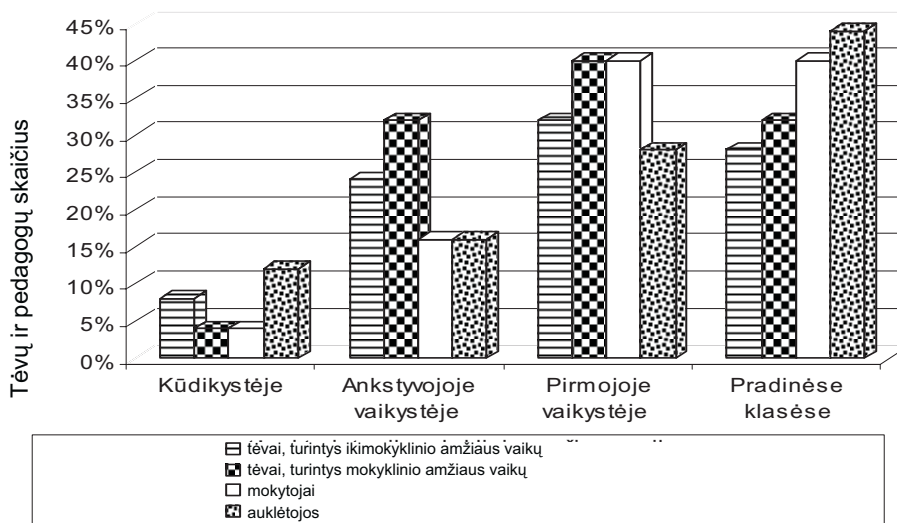
karštis, cigarečių dūmai (H); patirtis, jog agresyviai elgtis naudinga (I); auklėjimas diržu ir antausiais (J); hormonai ir kitos medžiagos (K); smegenų pažeidimai (L); per menkas rūpinimasis savo vaiku (M); negalėjimas pasiekti norimo tikslo (N); genetinė įtaka (O); fizinis skausmas (P).

Tyrimo rezultatų analizėje ir paveiksluose pateikiamos tik veiksniai žyminčios raidės.

Tyrimo rezultatai

Tėvų ir pedagogų požiūris į agresijos reiškiamą skirtingais vaikystės amžiaus tarpsniais

Vaikų agresijos pasireiškimo skirtingose amžiaus grupėse kiekybiniai duomenys pateikti 1 pav.

1 pav. Tėvų ir pedagogų išskirti amžiaus tarpsniai, kuriais pasireiškia agresija (n = 100)

Iš 1 pav. matyti, kad ir tėvai, ir pedagogai mano, jog agresija dažniausiai pasireiškia pirmojoje vaikystėje (nuo 3 metų iki 6–7 metų) ir pradinėse klasėse (nuo 6–7 metų). Tačiau 32% tėvų, turinčių mokyklinio amžiaus vaikų, išvelgia agresijos apraiškų dar ankstyvojoje vaikystėje (nuo 1 iki 3 metų). Šie rezultatai patvirtina R. Žukauskienės teiginį, kad „agresyvus elgesys išsilaiko nuo vaikystės iki paauglystės ir vyresniame amžiuje. Kai kurių autorių darbuose (Olweus) teigiama, jog agresyvus elgesys yra stabilus jau nuo vienerių metų amžiaus ar netgi nuo kūdikystės. Agresyvaus elgesio problemos nėra linkę keistis, ir jas ypač sunku koreguoti. Tačiau kiti autoriai (Robins) mano, kad ankstyvas berniukų agresyvus elgesys tampa stabilu tik mokykliniame amžiuje. Farrington teigia, kad agresyvumas aštuntaisiais gyvenimo metais leidžia prognozuoti asmenų žiaurumą vyresniame amžiuje“ (1998, p. 7).

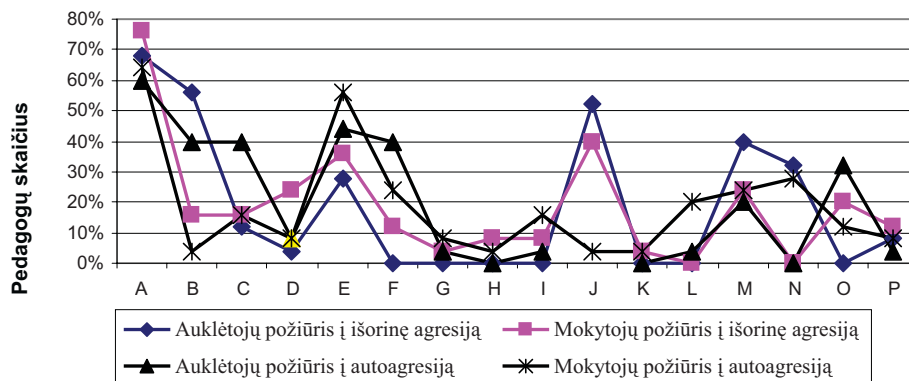
Tėvų ir pedagogų požiūris į vaikų agresiją

Visi tėvai mano, kad vaikų agresija ir autoagresija darželyje ir mokykloje gali atsirasti dėl nepa-

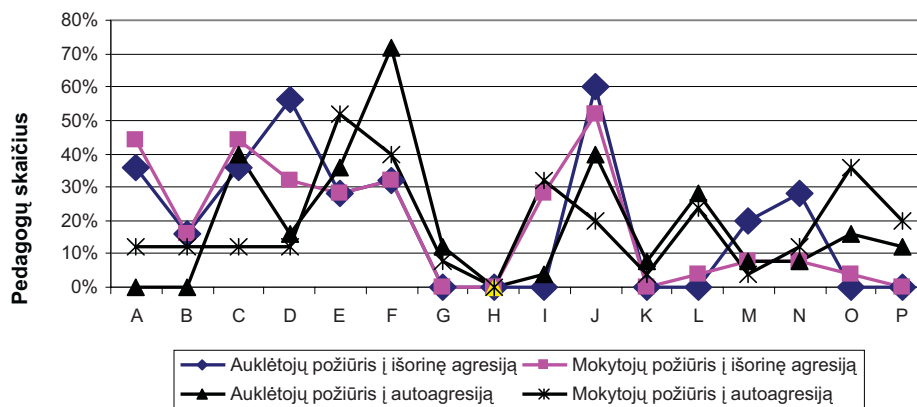
tenkinto *meilės poreikio*. Pasitvirtina Ross Cambell žodžiai, kad „vaikas instinktyviai jaučia, kad jam reikia meilės. Tą meilę turi suteikti tėvai ir kiti aplinkiniai. Vaikai reaguoja į elgesį, todėl tėvų ir aplinkinių meilė turi būti reiškiamą elgesiu. Jei vaikas nesijaučia mylimas, sulėtėja jo asmenybės raiška, o rezultatas – besitęsiantis pyktis. Šis pyktis trukdo vaiko raidai“ (2000, p. 8–9). Kitos agresijos ir autoagresijos priežastys: *negalėjimas išreikšti jausmų, asmeniniai įžeidimai, negalėjimas pasiekti norimo tikslo*. Socialiniai psichologai pastebėjo, kad tokie veiksniai taip pat gali sukelti agresiją. Dar viena agresijos ir autoagresijos priežastimi gali tapti *žemas vaiko statusas tarp bendraamžių*. R. Žukauskienė teigia, kad atliktos dispersinės analizės rezultatai parodė „...jog berniukų agresyvus elgesys, yra stipriai susijęs tiek su jų pozityviu, tiek su negatyviu statusu tarp bendraamžių. <...> Mergaičių agresyvus elgesys yra stipriai susijęs su jų negatyviu statusu tarp bendraamžių“ (1998, p. 11). Daugelis tėvų mano, kad agresijos ir autoagresijos priežastimis galėtų būti – *patirtis, jog agresyviai elgtis naudinga*

bei *auklėjimas diržu ir antausiais*. David G. Myers (2000) knygoje – A. Banduros socialinio išmokymo teorijoje teigiama, kad agresyvios reakcijos dažniau kyla tokiomis situacijomis, kai patirtis mus yra išmokiusi, jog agresyviai elgtis naudinga. Agresyvūs vaikai, kuriems pasiseka įbauginti kitus vaikus, gali tapti dar agresyvesni. Agresyvaus elgesio galima

išmokti tiesiogiai jį pastiprinant. Pavyzdžiui, vaikai, kurie augdami stebi agresyvius pavyzdžius, dažnai imituoja tą elgesį, kurį mato. Neretai nusikaltimą padariusius jaunuolius tėvai auklėjo diržu ir antausiais. Taip modeliuojamas agresijos, kaip būdo įveikti problemą, panaudojimas.

2 pav. Pedagogų išskirti vaikų išorinės ir autoagresijos veiksniai darželyje (n = 50)

3 pav. Pedagogų išskirti vaikų agresijos veiksniai mokykloje (n = 50)

Taigi, iš 2–3 paveikslų matyti, kad pedagogai, panašiai kaip ir tėvai, išskiria tokias pat agresijos ir autoagresijos priežastis darželyje ir mokykloje. Pedagogai mano, kad viena agresijos ir autoagresijos priežasčių yra per *televiziją demonstruojamas smurtas*. R. Žukauskienė teigia, kad „...periodikoje skelbiami faktai, empiriniai stebėjimai, tyrimai leidžia tvirtinti, kad mokyklinio amžiaus vaikai vis dažniau elgiasi agresyviai, jų santykiai su šeimos nariais tampa priešiškesni, vis jaunesni nusikalsta. Viena iš priežasčių – žiniasklaida. Žiaurus elgesys vis dažniau rodomas televizijos laidoose ir filmuose, netgi animaciniuose“ (1997, p. 76–78). Kita agresijos ir autoagresijos priežastis būtų – *skirtingas auklėjimo stilius*. Kai kuriose šeimose dažnai keičiasi asmenys, prižiūrintys vaikus. Pastariesiems nelengva prie jų iš naujo priprasti. Tai taip pat gali būti agresijos ar autoagresijos priežastis. Pedagogai, kaip ir tėvai, mano, kad agresija darželyje ir mokykloje gali atsirasti dėl

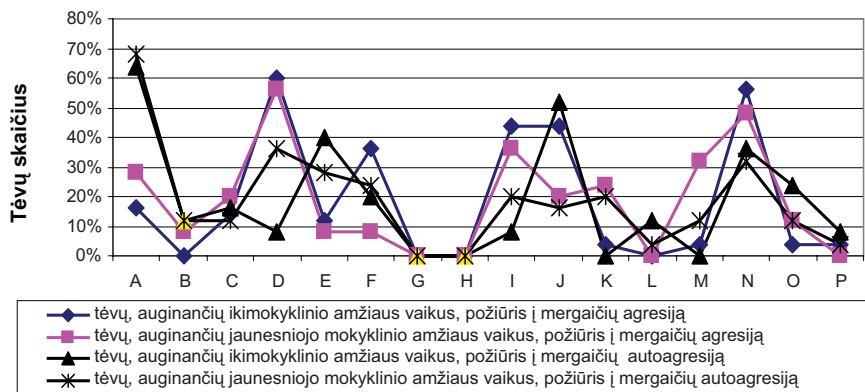
meilės vaikui stokos. Pasitvirtina humanistų (A. Maslow, C. Rogers, A. Combs) teiginys, jog suaugusieji turi padėti vaikui pažinti jausmus ir išreikšti juos priimtinais būdais. Jei vaikas savo meilės poreikio negali realizuoti, tuomet prasideda visos bėdos. Tada kyla nerimas, baimė, neviltis, ir jei laiku nebus suteikta pagalba, pabus abejingumas, neapykanta, pavydas, agresija. Tėvai ir pedagogai mano, jog agresijos priežastimi gali tapti ir *auklėjimas diržu bei antausiais*. Pasitvirtina R. Žukauskienės (1998) nuomonė, kad tėvų auklėjimo pobūdis ir vaikų agresyvus elgesys tarpusavyje stipriai koreliuoja.

Tėvų požiūris į mergaičių ir berniukų agresijos veiksnius

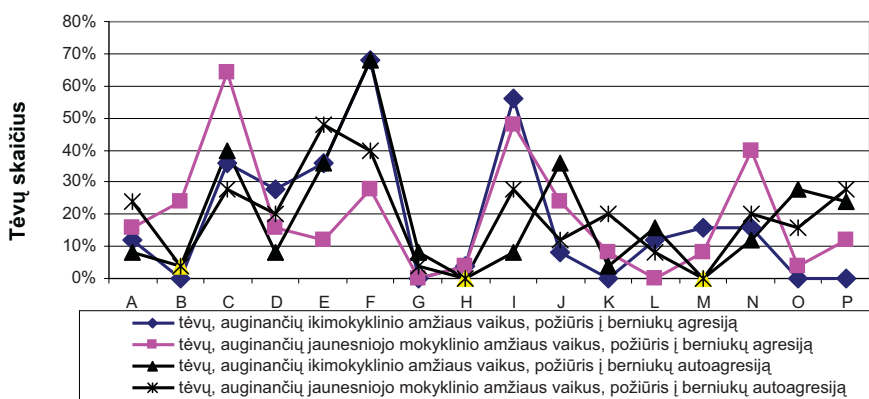
Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, jog tėvai išvelgia tas pačias mergaičių ir berniukų agresijos ir autoagresijos priežastis: *meilės poreikį, ne-*

galėjimą išreikšti jausmų, per mažą rūpinimąsi vaiku, negalėjimą pasiekti norimo tikslo. Tačiau tėvai

įsitikinę, jog berniukų agresyviai elgesiui didelės įtakos turi per televiziją matomas smurtas.

4 pav. Tėvų išskirti mergaičių agresijos veiksniai mokykloje (n = 50)

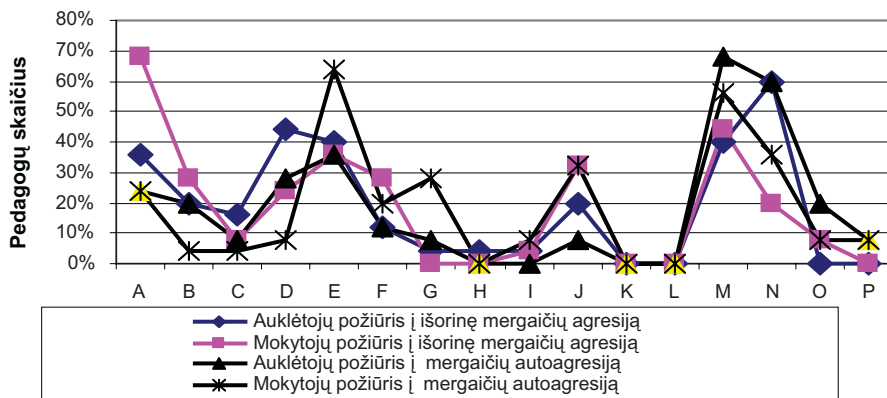

5 pav. Tėvų išskirti berniukų agresijos veiksniai mokykloje (n = 50)

Taigi, remiantis 4 ir 5 paveikslų įrašais, galima apibendrinti tėvų nuomonę apie mergaičių ir berniukų agresijos bei autoagresijos priežastis mokykloje. Tai mokinių įsitikinimas, paremtas patirtimi, jog agresyviai elgtis naudinga ir dėl negalėjimo pasiekti norimo tikslo. Kitos trys priežastys skiriasi. Tėvai mano, kad mergaitės gali tapti agresyvios dėl meilės stokos, o berniukams – dėl televizijoje matomo smurto. Be to, tėvai mano, kad berniukų agresija ir autoagresija atsiranda dėl negatyvaus statuso tarp bendraamžių. Pasitvirtina R. Žukauskienės (1998) teiginys, kad berniukų agresyvus elgesys, yra stipriai

susijęs tiek su jų pozityviu, tiek su negatyviu statusu tarp bendraamžių. Mergaičių agresija ir autoagresija mokykloje gali atsirasti dėl auklėjimo diržu bei antausiais. Vaikai, kurie augdami stebi agresyvius pavyzdžius, dažnai imituoja tą elgesį, kurį mato. Neretai nusižengusius vaikus tėvai auklėja diržu ir antausiais. Taip modeliuojamas agresijos, kaip būdo įveikti problemą, veiksmas.

Pedagogų požiūris į mergaičių ir berniukų agresiją

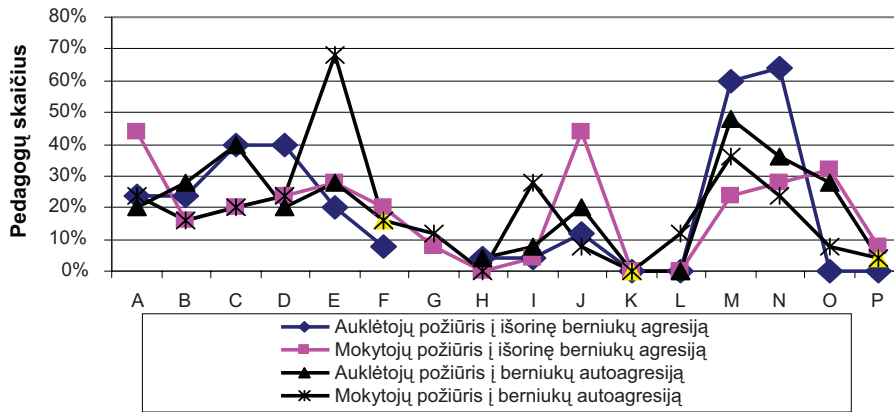

6 pav. Pedagogų išskirti mergaičių agresijos veiksniai darželyje (n = 50)

Iš 6 pav. matyti, kad visi pedagogai dažniausiai mini tokias mergaičių agresijos ir autoagresijos priežastis darželyje: A – *meilės poreikis* (68% mokytojų), E – *negalėjimas išreikšti jausmų* (62% mokytojų), M – *per mažas rūpinimasis savo vaiku* (40% mokytojų ir auklėtojų), N – *negalėjimas pasiekti norimo tikslo* (60% auklėtojų).

Iš 7 pav. matyti, kad visi pedagogai dažniau-

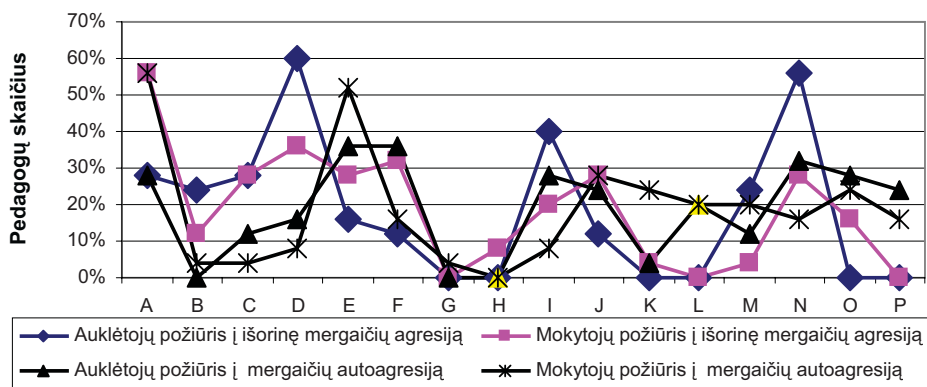
siai mini tokias berniukų agresijos ir autoagresijos priežastis: A – *meilės poreikis*, C – *televizijoje matomas smurtas* (40% auklėtojų), D – *asmeniniai įžeidimai*, E – *negalėjimas išreikšti jausmų* (68% mokytojų), M – *per mažas rūpinimasis savo vaiku* ir N – *negalėjimas pasiekti norimo tikslo* (daugiau negu 60% auklėtojų).

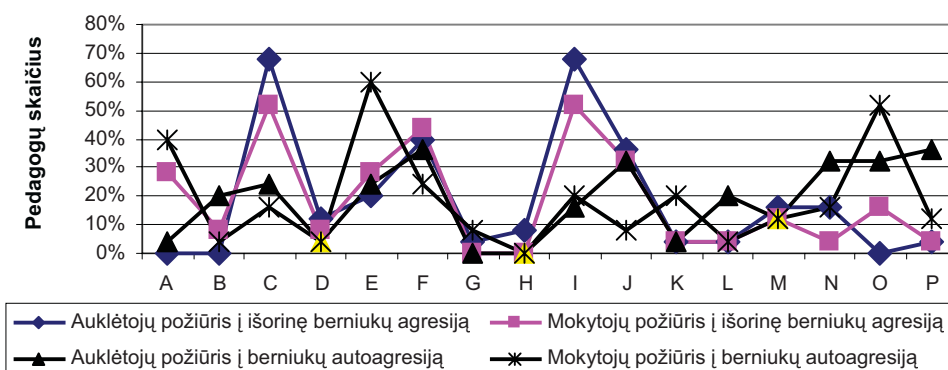
7 pav. Pedagogų išskirti berniukų agresijos veiksniai darželyje (n = 50)

Taigi, pažvelgus į 6 ir 7 paveikslus, galima teigti, kad pedagogai mano, jog mergaičių ir berniukų agresija ir autoagresija darželyje kyla dėl (A, E, M, N) priežasčių. Tačiau iš 7 pav. galima pamatyti, kad

pedagogai mano, jog berniukų agresija ir autoagresija darželyje gali atsirasti ir dėl *televizijoje matomo smurto, asmeninių įžeidimų*.

8 pav. Pedagogų išskirti mergaičių agresijos veiksniai mokykloje (n = 50)

9 pav. Pedagogų išskirti berniukų agresijos veiksniai mokykloje (n = 50)

Iš 8 pav. matyti, kad visi pedagogai dažniausiai mini tokias mergaičių agresijos ir autoagresijos priežastis mokykloje: A – *meilės poreikis* (55% mokytojų), D – *asmeniniai įžeidimai* ir N – *negalėjimas pasiekti norimo tikslo* (per 50% auklėtojų), E – *negalėjimas išreikšti jausmų* (52% mokytojų), I – *patirtis, jog agresyviai elgtis naudinga*.

Iš 9 pav. matyti, kad visi pedagogai dažniausiai mini tokias berniukų agresijos ir autoagresijos priežastis mokykloje: C – *televizijoje matomas smurtas* ir I – *patirtis, jog agresyviai elgtis naudinga* (50% mokytojų ir 70% auklėtojų), E – *negalėjimas išreikšti jausmų* (60% mokytojų), F – *negatyvus statusas tarp bendraamžių*, O – *genetinė įtaka* (50% mokytojų).

Taigi, iš 8 ir 9 paveikslų galima teigti, kad pedagogai mano, jog mergaičių ir berniukų agresija bei autoagresija mokykloje kyla dėl E, I priežasčių. Kitos priežastys skiriasi. Jie teigia, kad berniukų agresija ir autoagresija gali atsirasti dėl *genetinės įtakos*. Pasitvirtina D. G. Myers aprašyti tyrimai, kuriuose teigiama, kad „genai turi įtakos žmonių agresyvumui (Rushton). Jeigu vienas iš tapačių dvynių prisipažįsta „esantis žiauraus būdo“, tai kitas dvynys, visai atskirai nuo pirmojo, dažniausiai sako tą patį“ (2000, p. 652). Taip pat pedagogai mano, kad berniukų agresija kyla ir dėl *negatyvaus statuso tarp bendraamžių*. Vienas iš esminių žmogaus poreikių – būti grupės nariu, gauti pritarimą, paramą, pripažinimą, jaustis grupėje saugiai. Tačiau vaikams, turintiems psichologinių sunkumų, bendravimo su bendraamžiais problemų kasmet žymiai daugėja. Agresyvaus vaiko neteisingai suprantamas juokas jo veiksmų atžvilgiu gali virsti paskata toliau nederamai elgtis. Berniukų agresyvus elgesys stipriai susijęs su negatyviu statusu tarp bendraamžių.

Tiriamųjų požiūrio į vaikų agresiją lyginimas

Apibendrinus visų tiriamųjų atsakymus, galima teigti, kad išorinė agresija darželyje kyla dėl kelių priežasčių. Pirma, A – *meilės poreikis*. Net 74% visų tiriamųjų pasirinko šį atsakymą. Kiekvienas vaikas šeimoje saugus, jeigu jaučia, kad tėvai jį priima ir myli tokį, koks jis yra. Glaudūs ryšiai su tėvais, ypač ankstyvojoje vaikystėje, yra labai svarbūs. Kasdienė vaiko priežiūra lemia vaiko emocinio prierašumo tėvams susiformavimą. Prierašumas formuojasi, kai suaugęs žmogus yra jautrus fiziologiniams ir psichologiniams vaiko poreikiams ir juos patenkina. Tada vaikas jaučiasi reikalingas ir mylimas. Jei vaikas nepatiria tėvų meilės ir rūpesčio, prierašumas nesusiformuoja. Nesant prierašumo jausmo, vystosi socialinė disfunkcija. Prierašumo jausmo tėvams nebuvimas, gali būti didelių tolesnių vaiko sunkumų

priežastis. Kita priežastis B – *skirtingas auklėjimo stilius*. 32% tiriamųjų pasirinko šį atsakymą. Kai kuriose šeimose dažnai keičiasi asmenys, prižiūrintys vaikus. Pastarieji turi prie jų iš naujo priprasti. Tai gali sukelti vaikų agresiją. I. Broschmann cituoja R. Šteinerio žodžius „auklėjimo klaidų, padarytų per pirmuosius septynerius vaiko gyvenimo metus, vėliau jau neįmanoma ištaisyti“ (1999, p. 54) Kitos priežastys: E – *negalėjimas išreikšti jausmų* (37%), J – *auklėjimas diržu bei antausiais* (40%). Jei tėvai ar pedagogai mano, kad vaiką būtina nubausti, tai tinkamiausias būdas yra malonumų apribojimas. Tačiau jokių būdų negalima drausti vaikui žaisti su savo žaislais. Tik 2% tiriamųjų pasirinko tokias agresijos priežastis, kaip: G – *sunkus gimimas* ir K – *hormonai bei kitos medžiagos*. David G. Myers (2000) teigia, kad hormonai ir kitos medžiagos, esančios kraujyje, veikia nervų sistemos dalis, aktyvinančias arba slopinančias agresiją.

Tiriamieji mano, kad autoagresija, kaip ir agresija, darželyje atsiranda dėl A – *meilės poreikio* (58%) ir E – *negalėjimo išreikšti jausmų* (45%), C – *televizijoje matomo smurto* (23%). Tėvai ne vieninteliai modeliuoja agresyvių elgesį. Netikras televizijos pasaulis, kuriame smurto gerokai daugiau negu meilės, gali veikti ir mūsų mąstyseną apie pasaulį. Tiems, kurie pamato daug patogiausiu laiku rodomų nusikaltimų, pasaulis atrodo pavojingesnis. Dauguma mokslininkų sutinka, kad televizijos programos, kuriose rodomas smurtas, skatina jas žiūrinčių vaikų ir paauglių agresyvių elgesį. Dar viena nurodyta priežastis: F – *negatyvus statusas tarp bendraamžių* (36%). Žinoma, kad vienas iš esminių žmogaus poreikių – būti grupės nariu, gauti pritarimą, paramą, pripažinimą, jaustis grupėje saugiai. Tačiau tokių vaikų, kurie grupėje nesijaučia saugūs yra labai daug. Labai tikėtina, kad bendravimo su bendraamžiais sunkumai dažniausiai aktualizuojasi atstūmimu. Atstumtieji vaikai nuolat išgyvena frustracijos būseną, kurios tipinės išėitys – pasyvumas, agresyvumas, destruktivus elgesys. Vaikai, neturintys tarpasmeninių santykių patirties, retai jausis saugūs su auklėtojais ar tėvais ir turės emocinių sunkumų, kurie reikšis kančia, pavojaus baime, išsekimu, nuovargiu. Pažymėtina tai, kad žemas statusas, įsitvirtinęs vaikystėje, turi tendenciją nekisti ir vyresniame amžiuje.

Tiriamieji mano, kad išorinė agresija mokykloje kyla dėl J – *auklėjimo diržu ir antausiais* (48%), C – *televizijoje matomo smurto* (38%), A – *meilės poreikio* (35%), D – *asmeninių įžeidimų* (46%). D. G. Myers teigia, kad kartais kančia grūdina būdą, tačiau ji geba pažadinti ir blogiausias mūsų savybes. Nemalonumų patiriančių žmonių tyrimai rodo, kad nelaimingieji dažnai ir kitus padaro nelaimingus.

Žmonių parengtis elgtis agresyviai didėja, kai jie negali pasiekti tikslo. Šis reiškinys vadinamas frustracijos – agresijos dėsniu: frustracija kelia pyktį, kuris gali sužadinti agresiją. Socialiniai psichologai, pastebėję, kad tokie veiksniai, kaip fizinis skausmas ir asmeniniai įžeidimai, irgi sukelia agresiją, frustraciją priskyrė nemalonių įvykių kategorijai (2000, 30, p. 653). Nė vienas iš tėvų ir pedagogų nepažymėjo, kad agresiją mokykloje gali sukelti G – *sunkus gimimas*. Tik po 2% respondentų nurodė tokias priežastis: H – *bjaurūs kvapai, karštis, cigarečių dūmai* ir K – *hormonai ir kitos medžiagos*. Visi tiriamieji skiria tik 3% tokioms agresijos priežastims mokykloje, kaip 0 – *genetinė įtaka* ir P – *fizinis skausmas*.

Autoagresija mokykloje atsiranda dėl E – *negalėjimo išreikšti jausmų* (43%), I – *patirties, jog agresyviai elgtis naudinga* (24%), F – *negatyvaus statuso tarp bendraamžių* (49%), J – *auklėjimo diržu ir antausiais* (33%). Agresyvios reakcijos dažniau kyla tokiose situacijose, kai tinka patirtis, išmokiusi, kad agresyviai elgtis naudinga. Agresyvūs vaikai, kuriems pasiseka įbauginti kitus vaikus, gali tapti dar agresyvesni. Jei smurtaudamas žmogus užsitarnauja trokštamą dėmesį, smurtas gali kartotis. Agresyvaus elgesio galima išmokyti tiesiogiai jį pastiprinant. Pavyzdžiui, vaikai, kurie augdami stebi agresyvius pavyzdžius, dažnai imituoja tą elgesį, kurį mato. Nerečiau nusikaltimą padariusius jaunuolius tėvai auklėjo diržu ir antausiais. Taip modeliuojamas agresijos, kaip būdo įveikti problemą, panaudojimas. Taigi, kartą įtvirtintą agresyvaus elgesio modelį sunku pakeisti.

Tiriamieji mano, kad autoagresija mokykloje gali atsirasti ir dėl L – *smegenų pažeidimų*. R. Žukauskienė teigia, kad „mintis apie smegenų pažeidimus yra dar viena paplitusi įsitikinimų sistema. Manoma, kad vaikų netinkamas elgesys priklauso nuo jo patirtų smegenų pažeidimų ar nuo smegenų disfunkcijos. Be abejo, kai kurie vaikai nuo to kenčia, tačiau visada svarbu išsiaiškinti, kiek ir kaip tam tikras elgesys yra susijęs su smegenų pažeidimu“ (2001, p. 19).

Apibendrinant duomenis, galima teigti, kad vaikų agresija ir autoagresija, pradinėje mokykloje ir darželyje atsiranda dėl įvairių agresyvaus elgesio veiksnių. Reali pagalba agresyviai vaikui prasideda tik tada, kai pedagogai ir tėvai supranta agresyvaus elgesio atsiradimo, esant vienai ar kitai situacijai, priežastis. Agresyviai vaikas elgiasi ne todėl, kad jis yra iš prigimties blogas ar negeras. Agresyvus vaikas nėra išmokęs toleruoti normalaus lygio frustracijos, nusivylimo ar nerimo. Vietoj to, kad išlaikytų šiuos jausmus savyje, jis leidžia jiems išsiveržti. Į šį jausmų proveržį vienaip ar kitaip turi reaguoti tėvai ir pedagogai. Tik nuo jų reakcijos priklausys, kaip viskas toliau klostysis.

Išvados

1. Tėvai ir pedagogai teigia, kad vaikų agresyvus elgesys pasireiškia jau ankstyvojoje vaikystėje ir ryškiausiai – pradinėse klasėse.
2. Daugumos tėvų ir pedagogų nuomone, vaikų išorinė ir autoagresija darželyje bei pradinėje mokykloje pasireiškia dėl nepatiriamos meilės, negalėjimo išreikšti jausmų, žemo statuso tarp bendraamžių, asmeninių įžeidimų. Ir tėvai, ir pedagogai išskiria dar vieną vaikų agresyvaus elgesio priežastį mokykloje – auklėjimą diržu ir antausiais.
3. Tėvai, auginantys ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikus, teigia, kad mergaičių ir berniukų išorinė ir autoagresija darželyje pasireiškia dėl meilės poreikio, negalėjimo išreikšti jausmų, per mažo rūpinimosi savo vaiku, negalėjimo pasiekti norimo tikslo. Taip pat visos tėvų grupės teigia, kad berniukų agresija darželyje atsiranda ir dėl televizijoje matomo smurto. Tėvai, auginantys ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikus, teigia, kad mergaičių ir berniukų išorinė ir autoagresija mokykloje pasireiškia suvokus, kad agresyviai elgtis naudinga, kad negalima pasiekti norimo tikslo.
4. Visi tėvai teigia, kad mergaičių autoagresija mokykloje atsiranda dėl meilės poreikio, o tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, teigia, kad berniukų išorinė ir autoagresija mokykloje atsiranda dėl žemo statuso tarp bendraamžių. Agresyvumas gana dažnai būdingas berniukų santykiams su bendraamžiais ir yra stipriausias veiksnys, nulemiantis, kad vaiką bendraamžiai atstumtų.
5. Pedagogai teigia, kad mergaičių ir berniukų išorinė ir autoagresija darželyje pasireiškia dėl meilės poreikio, negalėjimo išreikšti jausmų, per mažo rūpinimosi savo vaiku, negalėjimo pasiekti norimo tikslo. Mokytojos teigia, kad berniukų agresija ir autoagresija darželyje atsiranda dar ir dėl asmeninių įžeidimų, o auklėtojos teigia, kad berniukų agresija ir autoagresija darželyje atsiranda dėl televizijoje matomo smurto.
6. Mokytojų nuomone, mergaičių agresija ir autoagresija mokykloje atsiranda dėl meilės poreikio, o auklėtojos teigia, kad mergaičių agresija mokykloje atsiranda dėl asmeninių įžeidimų, negalėjimo pasiekti norimo tikslo, patirties, jog agresyviai elgtis naudinga. Visi pedagogai teigia, kad dėl negalėjimo išreikšti jausmų, atsiranda mergaičių ir berniukų autoagresija mokykloje. Mokytojos ir auklėtojos teigia, kad berniukų agresija mokykloje atsiranda dėl televizijoje matomo smurto ir dėl patirties, jog agresyviai elgtis naudinga.

Literatūra

1. *Agresija ir smurtas – psichikos norma ir patologija*, 2001. Vilnius.
2. Astra L., 2001, Teisė į vaikystę. *Dienovidis*. Nr. 2. P. 8–10.
3. Benesch H., 2002, *Psichologijos atlasas*. Vilnius.
4. Broschmann I., 1999, *Ar skriaudžiame savus vaikus*. Vilnius.
5. Campbell R., 2000, *Vaikai pavojuje: kaip padėti vaikui nugalėti pyktį*. Kaunas.
6. Gailienė I., 2001, Atstumtieji klasėje: situacijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*. Nr. 54. P. 65–67.
7. Giedrienė R., 1997, Aktualios vaikų elgesio ir bendravimo sutrikimų problemos. *Švietimo naujovės*. Nr. 12. P. 23–25.
8. Gudanašičienė M., 2000, Agresyvus vaikas. *Artuma*. Nr. 2. P. 27–29.
9. Ignatavičienė S., Žukauskienė R., 1999, *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius.
10. Jermakovienė I., 2000, Vaikų agresija. *Psichologija tau*. Nr. 4. P. 42.
11. Jovaiša L., 2004, *Veikimo įgymių plėtra*. Klaipėda.
12. Juozaitytė A., 2003, *Vaikystės fenomenas*. Šiauliai.
13. Kendall F., 2001, *Ypatingi tėvai, ypatingi vaikai*. Vilnius.
14. Kvietkauskienė P., 2002., Tėvai imk diržą! *Lietuvos aidas*. Nr. 2. P. 17.
15. Lange-Ernst M. E., 2002, *Efektyvus depresijų ir baimės ligų gydymas*. Vilnius.
16. Legkauskas V., 2001, *Psichologijos įvadas*. Kaunas.
17. Myers D. G., 2000, *Psichologija*. Kaunas.
18. Navaitis G., 1997, *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius.
19. Nitsch C., Schelling C., 2001, *Kaip nustatyti vaikams leistino elgesio ribas*. Vilnius.
20. Polukordienė O. K., 2003, *Psichologinės krizės ir jų įveikimas*. Vilnius.
21. Pradinio ugdymo samprata, 2002. *Informacinis leidinys*. Nr. 13 (148). P. 29.
22. Rupšienė L., Plačienienė D., 2002, Vaikų agresyvumas: šiuolaikinės pradžios mokyklos problema ir jos sprendimo gairės. *Pedagogika*. Nr. 59. P. 37–45.
23. Ruzgienė A., Petružienė S., 2005, *Vaikas ir aplinka*. Klaipėda.
24. Steponėnienė A., 1998, Kas yra agresija ir kaip jos išvengti? *Mokykla*. Nr. 9. P. 28.
25. Suslavičius A., 1999, *Socialinė psichologija*. Vilnius.
26. *Vaikų psichologinis konsultavimas*, 1999, Vilnius.
27. Žukauskienė R., 1997, Agresyvaus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumai. *Psichologija*. Nr. 17. P. 76–78.
28. Žukauskienė R., 1998, *Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų agresyvaus elgesio ypatumai*. Vilnius. P. 3–21.
29. Žukauskienė R., 1997, Vaikai agresyvėja. Ar žiniasklaida kalta? *Švietimo naujovės*. Nr. 12. P. 25–27. Vilnius.
30. Žukauskienė R., 2001, *Kodėl vaikai neklauso*. Vilnius.
31. Žukauskienė R., 1995, Mokymosi sunkumų negalės. *Mokslinės praktinės konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius.
32. Žukauskienė R., 2002, *Raidos psichologija*. Vilnius.
33. Головей Л. А., Рыбалко Е. Ф., 2002, *Практикум по возрастной психологии*. Санкт-Петербург.

FACTORS OF AGGRESSIVE BEHAVIOUR OF CHILDREN IN KINDERGARTEN AND PRIMARY SCHOOL

Jurgita Čepulėnienė

Summary

Children with severe behavioural disorders form a large group. Various explanations for aggressive behaviour of children have been proposed. Some authors suggest that constitutional, physiological or genetic factors can be responsible for aggressiveness. Other psychologists indicate that aggressiveness is a learned phenomenon, strengthened (directly or indirectly) by parents, peers and other factors of the environment.

The aim of the research is to identify and describe factors of aggressive behaviour of children in kindergarten and primary school indicated by parents and teachers.

The main conclusion is that the variety of aggressive behaviour cannot be explained by a single factor or reason, since the explanation depends on the age and sex of the children studied.

Keywords: factors of aggressive behaviour, external aggression, auto-aggression.

TĖVŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į VAIKŲ AGRESYVAUS ELGESIO VEIKSNIUS DARŽELYJE IR PRADINĖJE MOKYKLOJE

Jurgita Čepulėnienė

Santrauka

Vaikų, pasižyminčių rimtais elgesio sutrikimais, gana daug. Agresyvaus elgesio priežastys aiškinamos įvairiai. Kai kurie autoriai priežastimis laiko konstitucinius, fiziologinius arba genetinius veiksnius. Kiti psichologai mano, kad agresija yra išmoktas fenomenas, pastiprinamas (tiesiogiai ir netiesiogiai) iš tėvų, bendraamžių, taip pat iš kitos vaiko aplinkos.

Tyrimo tikslas – išskirti ir apibūdinti tėvų ir pedagogų nurodomus vaikų agresyvaus elgesio veiksnius darželyje ir pradinėje mokykloje.

Pagrindinė tyrimo išvada: Galima teigti, kad visos agresyvaus elgesio įvairovės negalima paaiškinti vienu atskiru veiksmu ar viena priežastimi, nes aiškinimas priklauso nuo to, kurį vaikų amžių apibūdiname, kokią vaikų lytis.

Prasminiai žodžiai: agresyvaus elgesio veiksniai, išorinė agresija, autoagresija.

Įteikta 2009-09-23